

Kako bije slovansko srce?

Pogovor s kardinalom Tomášem Špidlíkom, DJ

Revolucionarno vrenje leta 1848 je pokazalo vso silovitost narodnostnih zahtev tudi med Slovenci. Skupaj z željo po afirmaciji lastnega naroda pa je v 19. in v začetku 20. stoletja ves čas prihajalo tudi do teženj po povezovanju z drugimi slovanskimi narodi, bodisi s kulturnim (ilirsko gibanje) bodisi s političnim (panslavizem) predznakom. Tako je bilo skorajda neizogibno, da ideje o "slovanskem bratstvu" dobijo svoj odmev tudi v cerkvenem življenju, še posebej ker zahodni del slovanskih narodov pripada katoliški Cerkvi, vzhodni, večinski del, pa pravoslavnim Cerkvam. Pomembno vlogo je pri tem odigral nihče drug kot A. M. Slomšek (+ 1862), ki je prepoznal dragocenost nacionalnih gibanj tudi za zbliževanje med Cerkvami in že leta 1851 ustanovil Bratovščino sv. Cirila in Metoda. Člani bratovščine naj bi v duhu bratstva med Slovani posebej molili za to, da bi se "ločeni Slovani" ponovno združili s katoliško Cerkvijo in bi na ta način prenehal razdor med kristjani.¹ V tem lahko prepoznamo začetke ekumenskega delovanja med Slovenci, ki se je še za časa Slomška razširilo tudi med drugimi katoliškimi Slovani. Konec 19. stoletja se je Bratovščina na Moravskem preoblikovala v Apostolat sv. Cirila in Metoda pod vodstvom olomouškega nadškofa A. C. Stojana (+ 1923). Ta je osnovnemu namenu, tj. molitvi za edinost, pridružil tudi praktično dejavnost v obliki srečanj, izdajanja knjig in revij ter znanstvenega raziskovanja, kar je postalo osnova tudi za sedem shodov oz. kongresov v Velehradu na Moravskem (1907-1936), kjer je po izročilu na mestu kasnejšega

cistercijanskega samostana stala Metodova stolnica, v kateri naj bi bil svetnik tudi pokopan. Kongresi, na katerih je imel pomembno besedo tudi slovenski teolog F. Grivec (+ 1963), so se poleg zgodovinskih študij o vlogi Konstantina-Cirila in njegovega brata Metoda na cerkvenopolitičnem, teološkem in kulturnem prizorišču 9. stoletja posvečali tudi iskanju možnosti za zbliževanje med katoliško in pravoslavnimi Cerkvami. Glavno načelo je bilo spoznavati izvirne ideje teologov vseh vpletenih Cerkva in premagovati neosnovanih predsodkov, ki so se nakopičili na obeh straneh. S tem so utirali pot ekumenskemu duhu med katoličani, čeprav ne gre zanikati, da so tudi ta prizadevanja pogosto izzvenela kot povabilo "vzhodnim bratom", naj se vrnejo v katoliško Cerkev, kar danes razumemo le kot predstopnjo pravega ekumenizma.

V čem je dejavnost Bratovščine, Apostolata in Velehradskih kongresov aktualna še danes? Poleg ekumenske razsežnosti je najdragocenejša prav osnovna želja po intelektualni in duhovni izmenjavi med slovanskimi narodi ter širše med katoličani in pravoslavnimi. V začetku devetdesetih let smo bili sami priče propada vseh političnih projektov združevanja Slovanov, ostanki teh prizadevanj na kulturnem področju so bili preteklost že v osemdesetih (pomislimo na odpor do "skupnih jeder" v slovenskih berilih). Želja po medsebojnem idejnem in duhovnem bogatenju med vzhodom in zahodom Evrope, ki ga implicitno zaslutimo v Slomškovi Bratovščini in povsem eksplicitno na Velehradskih kongresih, pa ostaja pomembna tudi v našem času kot edini

E. Dolinar: Svojo pijačo mešam z jokom, bron.

način, da Stari kontinent izoblikuje svojo identiteto, ki ne more postati trdna zgolj na politični ali ekonomski osnovi.

O tem smo spregovorili z jezuitskim patrom in kardinalom Tomášem Špidlíkom, rojenem leta 1919 na Moravskem (Češka republika), ki ga tudi slovenski bralci poznamo kot enega najboljših poznavalcev cerkvenih očetov ter vzhodnokrščanske teologije in duhovnosti. Pogovor je nastal kot priloga magistrske naloge o raziskovalni dejavnosti Velehradskih kongresov, zato se dotika tudi dela teh srečanj.

V drugi polovici 19. stoletja je med Slovani zaživel t. i. ciril-metodovsko gibanje,² ki je imelo poleg zgodovinskega raziskovanja namen iskati tudi stične točke med posameznimi slovanskimi narodi. Kaj je spodbudilo to oživitev zanimanja za sveta brata Cirila in Metoda?

Glejte, redki vedo, da je dobršen del spodbude prišel iz Rima. V stari Avstro-Ogrski so Slovani predstavljali veliko skupino, polnili so semenišča, misijone. Tako je Leon

XIII., ki je leta 1880 spodbudil češčenje svetih Cirila in Metoda, spoznal, da ti slovanski narodi v Evropi dobivajo čedalje večji pomen. V začetnem obdobju je bilo samo gibanje nekoliko zaznamovano tudi z nacionalizmom, s težnjami po političnem združevanju Slovanov, toda nekatere pomembne osebnosti, npr. nadškof iz Olomouca, Stojan, so razumeli, da mu je potrebno vliti duhovno razsežnost. Le z njo bi lahko Slovani odigrali pomembno vlogo v povezovanju razdeljene Evrope. Sam v tem prepoznavam misel, ki je zelo aktualna tudi danes.

Konstantina-Cirila in Metoda poznamo predvsem po prevajanju svetopisemskih odlomkov in liturgičnih besedil v starocerkveno slovanščino in s tem povezano iznajdbo posebnega črkopisa, glagolice. Je bila kulturna dejavnost v središču njunega delovanja?

Še pomembnejša se mi zdi njuna povezovalna vloga med dvema razhajajočima se krščanskima tradicijama, med rimsko in bizan-

tinsko. Proti koncu prvega tisočletja je kazalo, da se bo svet razdelil na dvoje, in slovanska ljudstva so se znašla prav med tema dvema nastajajočima blokoma. Ciril in Metod, rojena Grka, doma iz Soluna, pa sta za misijonsko delo med Slovani prejela iz Rima tako velike privilegije kot nihče drug, saj naj bi to vmesno področje služilo kot most med dvema tradicijama. Toda svet je bil takrat že tako močno razdeljen, da Slovani niso postali povezovalni člen, temveč so se po cerkveni pripadnosti tudi sami razdelili na vzhodne in zahodne kristjane. Danes celotna Evropa postaja tisto, kar je takrat bila Velika Moravska, namreč most med civilizacijami. Zato mora oblikovati enotno evropsko duhovnost, zadihati mora z obema kriloma pljuč. Podobno misel so izoblikovali tudi velehradski shodi že mnogo pred nastankom modernega ekumenizma.

Iz molitvenega gibanja Bratovščine svetih Cirila in Metoda, ki jo je ustanovil škof Slomšek, ter Apostolata svetih Cirila in Metoda se je v začetku 20. stoletja oblikovala tudi znanstvena dejavnost shodov v Velehradu. Se vam zdi, da so ta srečanja pripomogla k nastajanju ekumenske zavesti v katoliški Cerkvi?

Gotovo, saj so se ravno prek njih v zahodnoevropski teološki javnosti pojavila mnoga imena, ki so bila prej popolna neznanka. Kdo je pred tem poznal vse te slovanske teologe, npr. Homjakova in druge? Mnogi zahodni teologi so se šele tam zavedli, da obstaja tudi vzhodna teološka dejavnost. Še danes je na Zahodu velika težava prav v nepoznavanju idej, ki so nastale izven ozkih meja Zahodne Evrope. Redki poznajo npr. unionistične kongrese v Velehradu.

Pa lahko o njih govorimo kot o pravih ekumenskih srečanjih?

Veste, v tistih časih (kongresi v Velehradu so potekali s presledki od 1907 do 1936, op. M. P.) je bil ekumenizem znotraj katoliške

Cerkve obravnavan kot herezija, kot poskus relativizacije katoliške vere, zato se velehradska dejavnost ni mogla imenovati ekumenska. Uporabljali so izraz "unionistični" shodi. Danes beseda "unionizem" na področju ekumenizma za večino pomeni nekaj slabšalnega, že preseženega.

Duh teh srečanj je torej bil ...

Duh srečanj je bil povsem ekumenski, vendar se je pač govorilo o unionizmu. Kot primer lahko navedem npr. izpostavitve nauka o Cerkvi kot Kristusovem telesu, kar je bližje dialogu z vzhodnimi kristjani kot nauk o Cerkvi kot popolni družbi vernikov.

*Na študijsko dejavnost o pomenu svetih bratov se je navezal tudi papež Janez Pavel II., ki je leta 1980 z apostolskim pismom *Egregiae virtutis* razglasil Cirila in Metoda za sozavetnika Evrope. Ob 1100. obletnici Metodove smrti (1985) je nastala še enciklika *Slavorum apostoli*, ki osvetljuje njun pomen za Cerkev. Je Janeza Pavla II. k pozornosti na sveta brata spodbudila tudi omenjena raziskovalna dejavnost velehradskih kongresov?*

Težko je kaj reči o tem, saj se najbrž med svojim študijem ni ukvarjal s toliko drugimi rečmi. A ko je začel navezovati stike z Vzhodom, je želel poiskati vse skupne korenine Cerkva. Janez Pavel II. je nekoč dejal: "Na Vzhodnem inštitutu (Orientale, rimski inštitut za preučevanje pravoslavnih in drugih vzhodnokršćanskih tradicij, op. M. P.) sem študiral takrat, ko sem že bil papež". Res je obiskal Vzhodni inštitut in tudi to hišo (Center Aletti, op. M. P.) ter skupaj z nami molil za edinost.

*V apostolskem pismu *Egregiae virtutis* je jasno izpostavljena pomembnost Cirila in Metoda za evropsko zgodovino.*

Sveti Benedikt, zavetnik Evrope – brez nadaljnega. Toda papež je načrtoval smernice za

dihanje "z obema kriloma pljuč", kar je zelo dobro naznačeno s to dvojnostjo: sveti Benedikt predstavlja zahodno krščanstvo, sveta brata Ciril in Metod pa vzhodnega.

Izraz "dihanje z obema kriloma pljuč" je bil Janezu Pavlu II. zelo pri srcu. Od kje pravzaprav izvira?

Papež ga je povzel po ruskem pesniku Vječeslavu Ivanovu, ki se je spravil s katoliško Cerkvijo in izpovedal svojo vero pri oltarju sv. Venčeslava v baziliki sv. Petra v Vatikanu. Tam je dejal: "Nočem nehati biti pravoslavni kristjan, sem katoličan in pravoslavni obenem. Želim dihati z obema kriloma pljuč". Pred leti je bil v Rimu mednarodni kongres o tem mislecu Ivanovu in njegov sin je pred papeževu avdienco za udeležence pripravil gradivo, v katerem je bil tudi ta stavek. Papežu je bil tako všeč, da si ga je izbral za svoj osebni program. Tudi kapela Redemptoris Mater, ki smo jo naredili, želi izraziti prav to: dihanje z obema kriloma pljuč. Tako je nastala slovanska kapela v srcu Vatikana.

Center Aletti torej na nek način povzema in nadaljuje tudi znanstveno dejavnost velehradskih srečanj?

Da, seveda. Sam sem prišel v Velehrad kot jezuitski novinec in prav med vojno tam študiral filozofijo. Poslušajte, kaj se je zgodilo na koncu vojne. Bil sem v Velehradu. Bližala se je frontna črta in tako smo bili petnajst dni ujeti med dvema sovražnima armadama. Topovi so streljali na vse strani. Kako se bo končalo? Če pridejo Rusi, bodo uničil prav vse. Nekega dne so zgodaj zjutraj prišli Romuni. Romunski general je pozvonil pri samostanskih vratih in po francosko nagovoril patra, ki je prišel odpret: "Oprostite, ker smo vas pustili čakati tako dolgo, toda vedeli smo, da je tukaj pomembna bazilika, in je nismo hoteli porušiti. Sedaj pa pokličite vaščane, naj se gredo v cerkev Gos-

podu zahvalit, da je bazilika rešena". Tako se je tam končala vojna. Romunska pravoslavna Cerkev mi je kasneje podelila častni doktorat (1997 v mestu Cluj, op. M. P.) in ob tej priložnosti sem jim povedal to anekdoto. Bili so zelo zadovoljni. Pravoslavni Rusi pa so že pred vojno v Velehrad poslali ikono Matere Božje za "slovanske brate", kar razumem kot jasna znamenja prijateljstva.

Pa se vam zdi sporočilo o potrebnosti dihanja z obema kriloma pljuč pomembno tudi po politični združitvi Evrope?

Glejte, o tem govorim vedno znova. Pred kratkim je izšla tudi knjižica z mojimi članki o Evropi. V Evropi sta še vedno dve različni usmeritvi, ne nacionalni, tudi ne neposredno cerkveni, temveč gre za dve duhovni usmeritvi. Zahod je vedno vezan na vzročnost, na pravno razumevanje stvarnosti, srce pa je slovansko. To morajo začutiti tudi na Zahodu. Za primer lahko navedem svojo knjigo o srcu. Ko sem jo napisal, so imeli zahodni cenzorji z njo nemalo težav. Kaj pomeni to "slovansko srce", kaj se ne skriva v ozadju preveč sentimentalizma? Kljub tem pomislekom je knjiga izšla. Sedaj je bila prevedena v italijanščino in je izšla pri vatikanski založbi *Libreria Editrice Vaticana* s spremno besedo prefekta Kongregacije za verski nauk. Srce, Slovani, smo s tem doživeli potrditev. Zahodna duhovnost mora biti dopolnjena s slovanskimi elementi.

1. Prim. S. Janežič, Slomšek – začetnik slovenskega ekumenizma, v: *V edinosti, Ekumenski zbornik 2002*, Maribor, 2002, 15-16.
2. Šlo je za raziskovalno dejavnost o pomenu Cirila in Metoda za slovanske narode, hkrati pa za težnje po zbliževanju med temi narodi na osnovi skupne dediščine svetih bratov. Povojno slovansko režimu naklonjeno duhovniško združenje *Cirilmetodijsko društvo* s tem skoraj stoletje starejšim gibanjem povezuje le podobnost imena.